

"Slavonska krv" i Đuka Begović

Kresić, Ena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:207496>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-06-06**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i sociologije

Ena Kresić

Slavonska krv i Đuka Begović

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2021.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i sociologije

Ena Kresić

Slavonska krv i Đuka Begović

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje književnosti, grana kroatistike

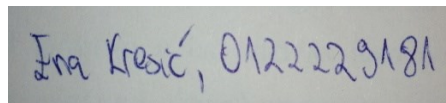
Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 20. rujna 2021.

Iva Kresić, 0122229181

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
1. UVOD	2
2. ŽIVOT I DJELOVANJE IVANA KOZARCA	3
3. PREOBRAZBE ĐUKE BEGOVIĆA	5
4. KOZARČEVA POVEZANOST S KRAJOLIKOM	6
5. ĐUKA BEGOVIĆ	8
6. SLAVONSKA KRV U ĐUKI BEGOVIĆU	10
6.1. Đukin odnos prema ženama	10
6.2. Đuka i otac Šima	12
6.3. Đukina narav	13
6.4. Đukin odnos prema društvenoj okolini i krajoliku.....	15
7. ZAKLJUČAK	18
8. LITERATURA I OSTALI IZVORI	19

SAŽETAK

Cilj ovog završnog rada jest prikazati lik Đuke Begovića iz istoimenog romana *Đuka Begović*, pjesnika i prozaika Ivana Kozarca. Đuka će biti analiziran kao pravi primjer Šokca i Slavonca kojim teče vrela, bećarska slavonska krv. Uz glavne odrednice romana, bit će prikazan njegov odnos prema Crkvi, okolini, odnos s ocem i odnos prema ženama i njegova narav. Uz pomoć stručne literature bit će navedene i objašnjene glavne karakteristike Kozarčeva stvaralaštva, njegova povezanost s krajolikom, te će se uz pomoć citata iz djela potkrijepiti sve napisano. Također, bit će riječi o preobrazbi *Đuke Begovića* u dramaturškom kontekstu.

KLJUČNE RIJEČI: Đuka Begović, slavonska krv, narav, odnosi

1. UVOD

U ovom radu analizirat će se lik Đuke Begovića i njegov odnos prema ženama, crkvi, ocu, krajoliku i okolini, te naposljetku njegova vrela, nagla narav. Da je Đuka pravi primjer iskonskog bečara Slavonca i neshvaćenog modernog junaka, bit će potkrijepljeno citatima iz Kozarčeva spomenutoga djela. Slavonska je krv, koja teče njegovim šokačkim venama, gnjila i on ne može pobjeći od nje. Upravo u tome leži Đukina fatalnost. Ivan Kozarac rođen je u Vinkovcima 8. veljače 1885., a umire mlad sa navršениh 25 godina života, 16. studenog 1910. godine. „Antitetičnost Kozarčeve ličnosti (vojnik a pjesnik, ljubavnik a bolesnik, jedva pismen a književnik), prenijet će se i na njegove likove, ponajviše na glavnog junaka Ivina najzrelijeg djela, na roman *Đuka Begović*, objelodanjen u časopisu *Ilustrovani obzor* 1909. godine, a kao zasebna knjiga prvi put posthumno u Zagrebu 1911.“ (Matanović, 1997: 211-212) Njegovo bi se književno stvaralaštvo moglo podijeliti u dva dijela koja će se detaljnije objasniti u idućem poglavlju ovoga rada. Kako Krleža kao najoštriji kritičar ističe, *Đuka Begović* jest jedan od ponajboljih hrvatskih romana koji je zapravo prerastao u mit. (Pšihistal, 2009: 75) Nemeč ističe kako bi začetak samog romana trebalo potražiti u dvjema crticama *Đuka* i *Ispod pecare*, a obje su crtice objavljene 1906. godine. (Nemeč, 2000:378) „Jezik u romanu je svakodnevni slavonski ikavski govor kojim je naglašen ruralni prostor u kojemu glavni lik ostvaruje svoju primarnu egzistenciju.“ (Sablić Tomić, 2005: 317) „Folklorni su elementi slojevitim Đukinim psihoportretiranjem potisnuti u drugi plan, a Kozarac je imao samo jednu nakanu – lokalnu priču uzdići do univerzalne problematike koja je dominantna u kontekstu moderne.“ (Sablić Tomić, 2005: 317) „*Đuka Begović* zasigurno je ponajbolji roman hrvatske moderne koji oko glavnog lika zgušnjava sveukupnu zalihu individualnog smisla posve diskreditirajući mogućnost isključivoga egzistiranja i pronalažanja smisla u socijalnom prostoru.“ (Sablić Tomić, 2005: 317) U njemu se jasno razaznaju realistički i modernistički, no i naturalistički segmenti koji su u Kozarčevu opusu naprosto neizostavni. Citatima iz romana bit će potkrijepljena polazna točka ovoga rada a to je Đukina iskonska slavonska krv koja vrije u njegovim venama i naslijeđe od kojeg želi ali ne može pobjeći.

2. ŽIVOT I DJELOVANJE IVANA KOZARCA

„Ivan Kozarac, pjesnik i prozaik, rođen je 8. veljače 1885. godine u Vinkovcima, u mjestu što tada *nit' je selo, niti varoš.*“ (Matanović, 1997: 209) Gimnaziju napušta jer, kako tvrdi, *nije mi se dalo ići. Htjelo mi se slobode, zraka, polja, sela. Borio sam se protiv disciplini i prezirao – kako bi da rečem – sve ono, što sam morao da učim, a učio i čitao ono, što nisam morao.* (Matanović, 1997: 209) Radio je i kao pisarski vježbenik u Kotorskom sudu u Vinkovcima, a zatim u odvjetničkoj kancelariji Levina Plemića. 1903. godine se razbolijeva, no polazi u vojsku 1907. godine u Petrovaradin. Nakon zaraze bolesti sušice napustio je vojnu službu i kasnije odlazi u Zagreb zaposlivši se u Nakladnom fondu Društva hrvatskih književnika i društva redatelja na mjestu perovođe. (Matanović, 1997: 210) „Još pod utjecajem sušice, vraća se u Vinkovce gdje se priča o temperamentnom mladiću koji vodi pravi slavonski život nastavlja.“ (Matanović, 1997: 210-211) Napunivši dvadeset i pet godina života, počinje odbrojavati svoje posljednje dane u trošnoj kući. Umire u Vinkovcima 16. studenog 1910. godine. „Antitetičnost Kozarčeve ličnosti (vojnika a pjesnika, ljubavnika a bolesnika, jedva pismena a književnika), prenijet će se i na njegove likove, ponajviše na glavnog junaka Ivana najzrelijeg djela, na roman *Đuka Begović*, objelodanjen u časopisu *Ilustrovani obzor* 1909. godine, a kao zasebna knjiga prvi put posthumno u Zagrebu 1911.“ (Matanović, 1997: 211-212) Kozarčev bi književni rad valjalo podijeliti u dva veća bloka u trajanju od 1902. do 1906. godine. Prve crtice i pjesme objavljuje u časopisima *Zvono*, *Svjetlost*, *Ilustrovani obzor*, *Naša sloga*, *Savremenik*, *Vijenac* te *Hrvatsko kolo*. (Matanović, 1997: 212) Djela objavljuje pod nekoliko pseudonima, Ivan K. Kerepov, Vanja Kosan, I. K. Olgin. (Matanović, 1997: 212) „U pjesničkom se svijetu pojavljuje u kostimu mladog Šokca, bez svega naučenog, usvojenog, samo s bolno iskrenim doživljajima, pripovijedajući specifičnu čulnost – zdravu, seosku, šokačku, iskrenu i neizvješćenu; u erotičnoj pjesmi koja je donosila dah svježine i miris zelenih livada, sijena i šljivika, u mlaku, beskrvnu, sumornu i pomodnu poeziju našeg fin de siècle.“ (Čorkalo, 1993: 135) „U poeziju unosi svoju temeperamentnost, snagu iskrenih osjećaja, bol promašenoga i nedoživljenoga, olalj zbog svega onoga što treba pregorjeti.“ (Čorkalo, 1993: 135) Većina kritika ističe kako njegove pjesme imaju samo književnopovijesnu vrijednost. Neke od Kozarčevih pjesama pronašle su se i u poglavljima romana *Đuka Begović*. „Drugi blok obuhvaća djela po kojima je Kozarac danas najpoznatiji; knjiga crtica *Slavonska krv*, te tri knjige koje se pojavljuju nakon njegove smrti i to 1911. godine: *Izabrane pripovijetke*, knjiga pjesama i *Đuka Begović*.“ (Matanović, 1997: 212) Poznate drame su mu *Pod noć*, *Rane*, *Sraz* i *Iz kobnih dana*. Kozarac nije naišao na ovacije objavivši svoje tekstove. „Napisavši sva svoja djela između

17. i 25. godine života, zbog svojega iznimna pripovjedačkog talenta i temperamentnosti te zbog zanimanja za likove po mnogo čemu različite od ostalih, a itekako zahvalne za oblikovanje u modernističkoj matrici, zaslužio je jedno od najznačajnijih mjesta među prozaicima svojega vremena.“ (Nemec, 2000: 378) Ivan Kozarac autor je i *Autobiografije* koja je napisana u formi pisma (kao i autobiografija Josipa Kozarca). *Autobiografija* je pripovijest o pripovijedanju vlastite povijesti te ulazi u dio Kozarčeva intimnog i književnog promišljanja. (Sablić Tomić, 1995: 84) „Vjerodostojnost, konkretnost, povjerljivost karakteristike su koje upućuju na autobiografski diskurs, a njih čitamo i u kratkim Ivanovim pričama (*Kod konjarskih vatara, Stara rana, Moji ljudi, Sudoperka...*) te u romanu *Đuka Begović*, pa sa stajališta tekstualne analize otkrivamo u njima autoreferencijelni stilski kompleks.“ (Sablić Tomić, 1995: 86) Josip Kozarac i Ivan Kozarac pišu o osjećajima prema slavonskom iskonu, slavonskoj zemlji, životu pravih slavonskih bečara. (Sablić Tomić, 1995: 86) Njihove autobiografije na kraju pisma imaju njihov potpis što im, kako Sablić Tomić kaže, „osigurava znak stvarnosti unutar ispisanog autobiografskog prostora“. (Sablić Tomić, 1995:87) U stvaralaštvu Ivana Kozarca stvarnost i njen dojam ističe kroz pisanje o aktualnom političkom stanju, smrti svoga oca, spominjanjem imena stvarnih osoba. (Sablić Tomić, 1995: 87) „Vrijeme što su ga živjeli Josip i Ivan Kozarac (tzv. fenomenološko vrijeme) s obzirom na vrijeme što ga je živio svijet tada (tzv. vrijeme svijeta, kozmičko vrijeme) zabilježeno je u pismu, služi nam kao dokument koji ne samo da izražava odnos pojedinca i društva, već i kao nit vodilja usmjerava neprekidno nova čitanja Kozarčevih književnih radova.“ (Sablić Tomić, 1995: 89)

3. PREOBRAZBE ĐUKE BEGOVIĆA

„Miroslav Mađer, pjesnik i prozaist, stručnjak radio-drame i ovog medija, kako upozorava Nikola Vončina u knjizi *Stvaralaštvo svjetskog ugleda*, kao dramaturg Kozarčeva romana primjenjuje svoje viševrsno znanje i stvaralačke spoznaje i sklapa žanrovski novu cjelinu – dramaturgiju – utemeljenu u izvorniku, ali obogaćenu njegovom autorskom rečenicom i raspodijeljenom prema njegovoj viziji ove proze. Kao drugo *ja* i protutežu za svoja unutarnja stanja pronalazi u prirodi, njezinim mijenama, kontrastima i konkretnim situacijama koje su vezane za težački život.“ (Bogner-Šaban, 1995: 64) Ivan Kozarac istaknuti je modernist koji poseban naglasak stavlja na prirodu, ali Mađerova verzija kaže kako su opširni opisi pejzaža izostavljeni i utkani u radnju i dijalog u kojima dolazi do sukoba Đuke i ostalih likova. (Bogner-Šaban, 1995: 65) Vidljive su i neke sličnosti, no vidljive su i razlike između Mađerova Đuke i izvornoga Đuke Begovića. Primjerice, „roman započinje tek naznakom da se Đuka vraća poslije četiri godine provedene u zatvoru u svoje selo i prvi mu je poriv pronaći smirenje na salašu, na slobodnom prostoru želeći osjetiti snagu i pulsirajući život prirode u razmjeru s vlastitim, dotad sapetim i prignječnim, dok Mađer dramski zaplet stvara na temelju konkretnih sadržaja i ekspoziciju drame, njezinu prvu sliku, posvećuje sudskom procesu i osudi Đukina suca, Đuke i njegova odvjetnika, ocrta glavne psihološke osobine glavnog junaka i okruženje iz prve slike dramaturgije iz Đukina života u svrhu stvaranja dramske logičnosti njegovih kasnijih postupaka i konačnog finala dramaturgije.“ (Bogner-Šaban, 1995: 65-66) „Mađer iz temeljnog teksta preuzima određeni broj tematskih cjelina i metodom montaže usustavljuje pojedine scene te stvara njihovu vremensku i dramsku povezanost i logičnost.“ (Bogner-Šaban, 1995: 68) Roman *Đuka Begović* Mađer prerađuje i za televizijsku publiku. „Kozarčeva zaokupljenost prirodom kao korelativom za Đukina psihička stanja i stvaranje njegovih odluka, u Mađerovoj dramaturgiji pisanoj za Dramski program TV Zagreb ističu mnogo više stilska obilježja moderne nego je moguće u pozoričkoj dramaturgiji.“ (Bogner-Šaban, 1995: 70) „Fabijan Šovagović izvodi Mađerovu dramaturgiju kao monodramu te ona tako dobiva treći žanrovski medijski oblik 1976. godine., a zatim Đukinu sudbinu tumači i Ivo Gregurević.“ (Bogner-Šaban, 1995: 70) „Tako je literarnost izvornika uz pomoć dramaturgije za kazalište i televizijski medij pa i monodrame, pokazala stvaralačke odlike Kozarčeva romana i dala mogućnost stavljanja u dijalog s različitim dramskim žanrovima.“ (Bogner-Šaban, 1995: 73-74)

4. KOZARČEVA POVEZANOST S KRAJOLIKOM

U Kozarčevom je stvaralaštvu opis krajolika Slavonije sveprisutan i nezaobilazan. Peleš tvrdi kako je „opis kao pripovjedna tehnika onaj tip govora kojim, obično pripovjedač, ili čak neki drugi lik koji preuzima kazivanje, predstavlja prostor, vrijeme, sudionike, situacije i stanja.“ (Peleš, 1999: 101) Koristeći tehniku opisivanja radnja je smješta u određeno okruženje te se njime više ističu prostorne naspram vremenskih odrednica teksta. (Peleš, 1999: 101) Kozarčevo djelo jest zaista pravi i čisti dokaz toga. „Radnja ne bi mogla biti u nekim tekstovima izvedena kao što jest, a da opisom nisu predstavljene one sastavnice koje ju čine mogućom.“ (Peleš, 1999: 101) Kako Čorkalo ističe, u Kozarčevom stvaralaštvu pejzaž je postao središte njegova zanimanja, bitnom no ne i sporednom temom i na taj način se gubi utilitaristička funkcionalnost i stvara se pjesnička kategorija, doživljaj i užitak ljepote. (Čorkalo, 1993: 125) „U mentalitetu ljudi koje predstavlja Kozarac prisutna je crta nemara prema imovini pa im je kapital više postao sredstvo nego cilj.“ (Čorkalo, 1993: 130) Dakle, „krajolik se ne javlja kao izvorište materijalnih dobara, nego kao oplemenjena, duhom ozračena i ljudskim stanjima prožeta zbiljnost.“ (Čorkalo, 1993: 130) U Kozarčevu je stvaralaštvu vidljiva i izmjena i podijeljenost godišnjih doba, a takav primjer pronalazi se i u djelu *Mrtvi kapitali*. „Na relaciji čovjek-pejzaž gubi se distanca, te upijene slike utječu na stanja duha i osjećaje, a oni se opet reverzibilnim procesom premještaju u krajolik.“ (Čorkalo, 1993: 130) „Prizori pejzaža koje Kozarac predstavlja pružaju i obogaćuju senzibilitet i intimu umjetnika, a on opet vraća prirodi bogatstvo svog unutrašnjeg života.“ (Čorkalo, 1993: 130) U opisima zimskoga krajolika, može se razaznati Đukina bezvoljnost, otupljenost duše, beznadnost, nepremostiva praznina i tjeskoba koju povezuje s opisima pejzaža.

Bude, snijeg što se spušta, i tek što se prostro izatkan na ravnicu, bajere, sokakove, već ga nanos juga nemilosrdno para i kida i topi ga, staplja u blatne mlake i mutne vode, a on, Đuka, šćućuren gdjegod u sobi ili do ognjišta ili u štali, razmišlja: u što on to pati, za što li se muči i zašto ljude bježi...¹

Bude dan pa vani romoni kiša, mrzla i lagana, sustajkiva na časove i onda opet udara mrzovoljno, vjetar lama, uzdiše i cvili od jutra do mraka i kao plače uvrh razora i pustote, a on samo sjedi i sjedi, bez volje za rad, bez pregnuća. Promišlja...²

¹Kozarac, Ivan. „Đuka.Begović“http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_djukabegovic.pdf (posjećeno 12.7.2021.)

² Ibid., str. 15.

Osvane i siv dan sa smrznutim čaporima iskasapljena blaga po cestama, a po rijetkom snijegu stružu saone i zvončad cinka. Golo drvlje povito je u srebrnjeinja, sa streha vise ledene svijeće, po tvrdom ledu soskog potoka onemoglo sunce tek slabe rasipa svjetlace i led taj kruta se, puca. A rsk njegov i fijuk resko i okrutno reže kroz prozračje oteščano i puno dimova. Sokaci pusti. Avlije prazne. Život stihnuo. Kao zapao u jaz nijemosti i umrića.³

Vidljivo je i prepoznatljivo kako su doživljaji krajolika i opisani i doživljeni subjektivno.

Selo mu se činilo suviše dugo, dva, tri puta i deset puta duže negoli prije četiri godine.⁴

Đuka u djelu predstavlja lika koji nije statičan nego impulzivan, ne odgovara mu što je njegova bliska okolina u kolotečini i nepromijenjenoj, dosadnoj svakodnevici.

A on bi htio letjeti, , letjeti tako uludo i dan i dva i deset i godinu dana i sto i više...⁵

Priroda za Đuku predstavlja slobodu, raspuštenost, mir, nesmetanost, dok mu društvo i okolina stvaraju nemir, nezadovoljstvo, oni ga naprosto guše i zarobljavaju. Ivan i Josip Kozarac mogu se istaknuti kao autori koji su Slavoniju predstavili u njenom istinskom ruhu, kao onu u kojoj se veseli, pije, jede i bećari, a poneki su Šokci predstavljeni i kao iznimno vrijedni zemljoradnici. Predstavljena je i Đukina iznimna ljubav prema konjima pa se može reći kako je više volio provoditi vrijeme s njima nego s ljudima, a isto tako je više brinuo o njima nego o kćeri Smilji. Prema njima je znao biti i grub pa se svaki put i pokajao jer je za njih, ipak, najviše mario.

Što nećete dalje, a? Molitvu vam, a? - vikao on na njih, pognivao ih iznova, trzao uzdama, šibao bičem. Uzalud. Zato siđe s kola, otkopča lijevču sa njih i uzme njome udarati po konjima. Konji vrištali, cviljeli malone ljudskim cvilom, propinjali se, nakretali lijevo i desno, ali naprijed ne htjedoše. A on nije prestajao. Udarao je i dalje. Konačno konji posve smalaksali, stadoše poklecavati i stenjati i ljevak se ispruži po tlu, zacvilio, upravo zaplakao. Iščvorugano tijelo isteglo se kao u mrtva, vrat se iskrenuo, jezik oplazio. Đuka se strese, odbaci lijevču i klone u tren do konja. Volio je on njih, te svoje konje, možda više nego ikoga na svijetu. Koliko li je puta samo njegova Marijica dobila batina za njih.⁶

³ Ibid., str. 16.

⁴ Ibid., str. 2.

⁵ Ibid., str. 12.

⁶ Ibid., str. 12.

5. ĐUKA BEGOVIĆ

Roman *Đuka Begović* predstavlja djelo po kojem se Ivan Kozarac najviše ističe i po kojemu ostaje zapamćen u svome stvaralaštvu. *Đuka Begović* izlazi u nastavcima u *Ilustrovanom obzoru* 1909. godine, a zatim kao cjelovito djelo u nakladi *Društva hrvatskih književnika*. „Začetak samog romana treba potražiti u dvjema crticama *Đuka* i *Ispod pecare*, a obje su objavljene 1906. godine.“ (Nemec, 2000:378) Lik Đuke Begovića uz sebe nosi i sporedne likove, škrte i licemjerne seljane koje nekako u sebi prezire i odbacuje. Roman je prepun slavonizama, provincijalizama, tuđica i onomatopejskih riječi. Također, „osjeća se i utjecaj administrativnog a posebice vojničkog rječnika, dok se na pojedinim mjestima u tekstu govorni jezik prepleće s jezikom i ritmom slavanskog bećarca.“ (Nemec, 2000: 378) „Jezik u romanu je svakodnevni slavonski ikavski govor kojim je naglašen ruralni prostor u kojemu glavni lik ostvaruje svoju primarnu egzistenciju.“ (Sablić Tomić, 2005: 317) „Folklorni su elementi slojevitim Đukinim psihoportretiranjem potisnuti u drugi plan, a Kozarac je imao samo jednu nakanu – lokalnu priču uzdići do univerzalne problematike koja je dominantna u kontekstu moderne.“ (Sablić Tomić, 2005: 317) Djelo obiluje isprekidanim pričama koje su umetnute u roman kako bi predstavile i opisale događanja sa slavonskih divana. Može se reći kako je roman *Đuka Begović* i „psihološka studija o liku i slavonskom mentalitetu koju je Kozarac uklopio u suvremene modernističke književne težnje.“ (Detoni-Dujmić, Fališevac, Lederer, Benčić-Rimay, 2008: 157) „Sve su pripovjedne silnice usmjerene isključivo na glavnoga lika i njegov karakter.“ (Nemec, 1998: 52) Kako Nemec ističe, „lik Đuke Begovića naizgled je sušta suprotnost Nehajevljevu dekadentu Đuri Andrijaševiću: snažan, energičan, impulzivan, vitalan.“ (Nemec, 1998: 52) Đuka je veoma tjeskoban i fatalan lik, usamljen, nezadovoljan, kao i Đuro Andrijašević. Begović je vodio život pravog Slavonca bećara čiji je čitav životni put bio prepun krivih odluka, odbacivanja morala, slavljenja hedonizma i žena, preljuba i razvrata. Imao je mnogo promjena u promišljanju i shvaćanju sebe, od bećara do pokajnika i obrnuto. Radnja djela započinje *in medias res* Đukinim povratkom iz M. gdje je proveo četiri godine u kaznionici zbog ubojstva vlastitog oca, a zatim se retrospektivom vraća na svoje djetinjstvo i mladost koje su, zapravo, potaknule njegovu impulzivnu narav, vrelu krv, nagon, žudnju za neopisivom slobodom. *Đuka Begović* predstavlja i sliku slavonske društvene zbilje koja se odvija potkraj devetnaestoga stoljeća. (Detoni-Dujmić, Fališevac, Lederer, Benčić-Rimay, 2008: 157) „U pozadini je priče o tom neukrotivom liku promašenih životnih odlika prikaz propasti seljačkih zadruga, rasipanja imetka, lijenosti, pijančevanja, bogomoljstva, nemoralna i drugih proroka kojima Kozarac pokušava oslikati slavonski seoski mentalitet svojega doba, s naglaskom

na nasljednu sastavnicu („gnjila krv“) kao uzrok tragičnog fatalizma.“ (Detoni-Dujmić, Fališevac, Lederer, Benčić-Rimay, 2008: 157) Autorice tvrde kako „jedan od ključnih prizora koji predstavljaju Begovićevu uzavrelu krv jest divlja trka konjima kroz polja, pa neki kritičari i cijeli roman čitaju kao razradbu te vizije, a kako se u tekstu prošlost i sadašnjost isprepleću, kronologija je zbivanja narušena mnogobrojnim analepsama.“ (Detoni-Dujmić, Fališevac, Lederer, Benčić-Rimay, 2008: 157) Struktura romana je vidljivo isprekidana pa je zato moguće reći kako nalikuje nizovima crtica koje povezuje Đuka Begović kao glavni lik. Kozarac donosio i promjene i novine u narativnom planu pa se tako uz sveznajućeg pripovjedača javlja subjektivizirani lik reflektor koji posreduje pri prodorima u junakovu unutrašnjost, osvjetljava njegova duševna stanje i misli. (Detoni-Dujmić, Fališevac, Lederer, Benčić-Rimay, 2008: 157) Posebnu pozornost trebalo bi dati impresionističkim opisima prirode koja je u najvećoj mogućoj mjeri personificirana, oblikovana karakterističnim parataktičkim stilom, u koje su vješto utkani osjećaji, misli, stanje duha. (Detoni-Dujmić, Fališevac, Lederer, Benčić-Rimay, 2008: 157) „Erotizam, hipetrofija strasti i brojni slobodni, ponekad i lascivni opisi ljubavnih odnosa značajne su novine na tematskom planu.“ (Nemec, 1998: 53) Vidljivo je i kako posljednje rečenice romana nisu dovršene nego ostavljaju čitatelju mogućnost izmjene i osobnog shvaćanja Đukina svršetka i konca.

Nego, bog zna hoće li on u tomu završiti. Teško je to rasuditi na Đuki Begovićâ. Ne da se to. Zagonetka je on. Možda će se on i opet izmijeniti, možda već sutra, prekosutra... Možda će se i opet dati na opijanja, i bećarovanje, a pošto ne ima imetka, varat će, krast će... Možda će...⁷

Tin Ujević takav završetak djela izrazito kritizira, tvrdi kako je to izraz autorove nemoći: „Ne znajući se riješiti svojega junaka predaje ga na milost i nemilost čitatelju.“ (Nemec, 1998: 54)

⁷ ibid., str. 58.

6. SLAVONSKA KRV U ĐUKI BEGOVIĆU

6.1. Đukin odnos prema ženama

Đukin odnos prema ženama bio je uglavnom oštar, grub i poimao ih je kao kakav objek. Dakle, bez ikakve nježnosti, ljubavi, bliskosti. Bio je pravi primjer bećara Slavonca koji voli žene, vođen seksualnim nagonom, strašću, žudnjom i vrelom krvi. Nije se ustezao niti biti nasilan prema ženama, pa ni prema svojoj dragoj preminuloj Marijici. Nasilje prema njejoj ženi Marijici zbog zanemarivanja konja dokaz je da se Đuka više brinuo o njima nego o svojoj obitelji.

U njemu je bila šokačka krv koja ni u šta ne tone duboko nego teži i hlepti za što češćim primjenama, leptirskim oblijetanjem. A onda svaka ženskinja ima nešto nepoznato, skriveno, vablivo. I to loviti, otkrivati, to je slast – mnio je Đuka.⁸

Zaboravila, šta? Zaboravila na njih, a jesi l' ti jela? Jesi. Viš! - i bez ijedne druge riječi udari je šakom u rebra, pljusne po obrazima. I jaukne li - onda je tek izgnjavi i istuče.⁹

Oženio neku curu koju su mu tetke i strine i druge babe nahvalile. Bila je sitna, malena, mlada. I tiha, mirna je bila. Uvijek je šutjela, na psovke nije odgovarala, i što god se Đuki ushtjelo, vršila je bez prigovora. Ipak mu omrznula već nakon dva-tri mjeseca. On je htio ženu snažnu, živu, ženu strasti i žudnje, ženu krvi neobuzdane, a ona je bila upravo bolesno tiha, bolesno mrtva i bestrasna.¹⁰

Boli te, a?... Volim te - zato sam taki... Taka je i krv ova... moja... Eto daj i ti mene: grebi me, grizi, gnjavi, bodi... Bodi!... I mučio - neobuzdan i nezasiťljiv - mučio je nju, svoju Marijicu, tako supijan cijele noći te se nije ni u san zavesti mogla.¹¹

Đuka je imao potrebu dokazati se i pred drugima, pohvaliti se, istaknuti kako je on bolji i veći bećar i ljubavnik od drugih mu bliskih muškaraca. Također, u njegovim iskazima može se uočiti i doza primitivizma i želja za dominacijom.

⁸ ibid., str. 33.

⁹ ibid., str. 12.

¹⁰ ibid., str. 6.

¹¹ ibid., str. 6.

Ja i - vi... ha... ha!... - govorio im zato. - Koliko li sam samo cura izminjao! Idem dvi-tri nedilje k jednoj, idem dotle dok je ne oblažem i ne obljubim, a onda opet drugoj... Eto vam Kaje Zokine, Đenke Meseljeve, Željance Filakove. Hoćete li žena: eto birtašica Julka, obadvi Čurićeve, Labrdanove i druge. A vi?... Vi ste se kroz cilu mladost držali jedne ko pijan plota.¹²

Nedugo nakon Đukina odlaska u vojsku, Marijica rodi kćer Smilju. Godinu dana nakon rođenja, Marijica umire. Đukin otac je malenu Smilju dao rodbini jer nije znao brinuti za nju. Za nju se brinula bab-Mara koja je nakon Đukina povratka htjela dati Smilju nazad u očev dom, no on to nije htio i smatrao je da će joj biti bolje kod njih nego kod njega.

Šta da kažem? - Smilja neka ostane u vas. Zemlju ću radit - odgovorio joj Đuka kratko bez promišljanja.¹³

Đuki nisu bili strani ni blud a ni nemoral pa je tako ljubovao sa zauzetim ženama, čak i s rođakinjom Olom i to na putu za proštenje, no uvijek se brzo zasitio i bilo je kratkog vijeka. Iz takvih postupaka može se zaključiti kako je bio izrazito primitivan, što se povezuje sa seoskim životom u vrijeme Kozarčeva stvaralaštva. Visković ističe kako osvajanje žene ima trenutačnu spolnu nasladu, no isto tako znači i potvrđivanje iznimnosti vlastitog ega nad kojim ne postoje nikakvi zakoni, ni ljudski ni Božji. (Visković, 1996: 56)

Njegovo se oko zapiljilo u Ružu. Ona bila udata za Radeta, čobana u Andre Mihaljeva. Nije bila Šokica.¹⁴

On je malo-pomalo uviđao kako Ruža nije ni drugo ni više nego druge ženskinje. Opažao je da ima neke mane, da joj jedan zub krnj, da su joj grudi prevelike i opustite.¹⁵

Kraj njega legla njegova rođača Ola, udana, ali nepostarana, nego još svježja i narumena snaša. I čim se spustila na sijeno, već se u njemu porodila ona obična misao, a žmarci se razišli tijelom. I bliže joj se primaknuo, posve blizu. A pokasnije i ruku poispružio i njome zagrlio Olu. Ola se nije niti pomaknula na to.¹⁶

¹² ibid., str. 20.

¹³ ibid., str. 14.

¹⁴ ibid., str. 29.

¹⁵ ibid., str. 32.

¹⁶ ibid., str. 46.

6.2. Đuka i otac Šima

S obzirom na to da je i Đukin otac Šima bio vrele bečarske krvi, valja zaključiti kako ni sam Đuka nije imao izbora u svome životnom djelovanju i postojanju, ono je bilo određeno nasljeđem. Đuku muči što se ne može riješiti vrijednosti koje su mu nametnute. Kako i sam Peleš ističe, koliko god se pojedinac trudio izdvojiti se iz svoje skupine, , on njoj ipak ponajprije pripada. (Peleš, 1999: 251) Također, u Peleševu *Tumačenju romana* valja uočiti kako autor povezuje ontemsku figuru sa značajkama sastavnice nekog ideologema, pa se tako povezuju i Đuka i Šime koji dijele istu krv bez mogućnosti izbjegavanja i mijenjanja vlastitih korijena. (Peleš, 1999: 254) Valja zaključiti kako je Đukina narav već bila utkana u njegovu krv, samo je čekao kada će ona provriti. Kod Đukina je oca, također, vidljiv stupanj primitivizma i on nije mario za obrazovanje, budući da je inzistirao da njegov sin napusti školu i uživa u dječjim radostima i igrarijama.

*Udri to staklo!... Udri!... Ti si Šimin sin! Ti si Šimin, Šime Bègovičā, jedinak si ti!... Pokaži šta Šimin sin može. Ima Šima novaca... Ne sidi on ko kvočka na njima. Nisu oni njegov gospodar već on njihov!... Šta novci - novci nisu ništa!*¹⁷

*Pače i u njegovoj petnaestoj godini i dalje nije mu bilo zazorno ponašanje očevo i dnevno gledanje svega što se bez obzira na nj i bez sustezanja i stida odigravalo između takove žene i njegova oca. A tih žena bilo je puno... On, Đuka, sjećao se da ih je otac izmijenio kakovih devet ili deset.*¹⁸

*Što će sin Šime Begovića u školi! Da žulja kosti?... To može na stolcu i kod kuće. Neće on nikad biti ničiji sluga, već svoj gazda, pa šta će onda - njemu, jedinku Šime Begovića - škola?!... A i drukče! - Ja nisam vidio škole, pa zar nisam zato čoek, pametan čoek. I većnik sam općinski. Đuki je opet govorio: - Sigranj se ti... Skači, trčkaj, vozi se sa slugom, kočijáši... Eto... to je bolje.*¹⁹

Moglo bi se reći da je nekako logičan slijed događaja doveo do nasrtaja Đuke na oca. Dvije bečarske naravi ne mogu pod isti krov. Tako je Šima izazvao Đuku da ga udari žarilom i usmrtilo ga. Đuka je čitavo vrijeme u kaznionici samo maštao o slobodi i prostranstvima kojima bi letio.

I stao Đuki prilaziti sve bliže i bliže i podmetati mu nadohvat svoju ćelavu glavu. To je bilo u kuhinji do ognjišta. U Đuku zasjelo nešto okrutno i nemilosrdno, pakosno i kivno, upravo na onu ćelavu lubanju kivno, pa uzdrhtao sav i oči mu se zakrvavile. - Udri! Ne bio sin Šime Begovića!...

¹⁷ ibid., str. 4.

¹⁸ ibid., str. 5.

¹⁹ ibid., str. 4.

*Kukavico! - rekao si, pa sad udri!... Na... na... evo - uscićao se Šima piskutljivo i podmetao glavu još bliže.*²⁰

*Polako je bio ispružio ruku prema ognjištu, uhvatio gvozdeno žarilo, podigao ga, svom silom pustio i - prekinuo ocu riječ na usnama.*²¹

Đukin otac pružio je svome sinu lagodan i dobar život, lijepo ga odijevao, brinuo o njemu. No, njegov otac nije bio baš radišan i trošio je mnogo novca tijekom svoga života a od Đuke je zahtijevao isto, da ne radi i živi kao pravi gospodar.

*Trošio otac, trošio on. Ne radio otac, ne radio on. Dug se gomilao.*²²

*Odonda otkad je napustio svaki posao i rad i začeo polaziti divane i razgovore, sjediti po cijele dane po birtijama i opijati se - odonda je obilazio i oko žena.*²³

*Nije sile! - govorio mu - Okani... pusti... Ima Šima novaca za nadničare, pa čemu da se ti mučiš... Poživit ćeš... ohoj! i naradit ćeš se. I nemoj dok ne moraš!*²⁴

6.3. Đukina narav

„Đuka Begović želi biti subjekt vlastitoga života, želi živjeti punim životom po vlastitim mjerilima, žali strast svoju zadovoljiti omah, želi održati ispunjenim prostor vlastite intime, a isto tako želi udvoljiti i svojim žudnjama (za pićem, jelom, brzom vožnjom, zemljom, ženom), želi život živjeti intenzivno.“ (Sablić Tomić, 2005: 316) Đuka je bio ogorčen što se ne može riješiti vlastite krvi i korijena.

Bećarac je... U Đuku hitro silazi nešto sa tom glazbom, ide mu žilama, drma mu tijelom, u poklicima prodire na usta. I omamljuje, pali njega. Ćuti: glazba egeda obgrljava i stišće kao jedra ruka raspaljene cure, poji i opaja, kao poljubljaj njen u vatri požude. Usta mu se suše; žeđa... Pije

²⁰ ibid., str. 8.

²¹ ibid., str. 8.

²² ibid., str. 6.

²³ ibid., str. 29.

²⁴ ibid., str. 5.

*zato... pije čašu za čašom, a onda se opet podnimlje i bulji u Cigane, u gudala, u hitre im prste na strunama. I sluša on... Cige i pjevaju...*²⁵

„Njegovi postupci izražavaju individualan stav prema izvanjskome, a preemotivan, osjećajno snažan pristup životu, maska je iza koje se krije tragizam pojedinca izrazito osjetljivog prema duhovnoj i društvenoj praznini, njegov je tragizam nastao iz inata i nužde, iz srca.“ (Sablić Tomić, 2005: 316) „Đuku bismo mogli nazvati pravim modernim junakom koji u gnjevu ubija oca, raspojasano pjeva u veselju, usamljeno luta ravnicom i šumom, prepun neuroza i strahova.“ (Sablić Tomić, 2005: 316) Da je Đuka bio bećar koji nije mario za poslove kao i njegov otac, svjedoče sljedeći stihovi:

*To zato što je bio čovjek bećar, reći će, čovjek koji ne hajje za mučne i teške poslove nego se daje na redovito pijuckanje, vazdanično ophađanje šorova i kuća te na ljubakanje, oblagivanje žena. Ljudi-bećari se razumiju u svašta, ne rade ništa, sve im je bescjeno i sve izrabljuju tako da se naužiju. Svirka, naročito ona ciktavih ciganskih gusala, naprečac ih i trijezne omamljuje. I jogunasti su... U svom jogunluku i svojoj bećarskoj silovitosti katkada ni za život ne mare.*²⁶

Termin *unutarnji monolog* označava skupni naziv za nekoliko tipova unutarnjeg iskazivanja lika. (Peleš, 1999: 110) „Pripovjedač može opisati psihičko stanje lika prema vanjskom izgledu, ali je kadar uroniti, ovisno o širini svoga uvida ili sveznačnosti u svijetu romana, u unutarnje raspoloženje lika.“ (Peleš, 1999: 110) „Đuka kroz cijeli roman pokušava dobiti odgovore na pitanja o egzistencijalnom smislu u zajednici koju ne osjeća svojom.“ (Sablić Tomić, 2005: 317)

*Njega su sveudilj oblijetale misli, nadavala se pitanja: - Što li ću ja? Kako ću ja to? Kako da živim? A kako uopće treba živiti? Za koga to treba živiti? Za samog sebe? Za druge? - i tako dalje. Samo se pitao i pitao. Odgovoriti nije znao.*²⁷

*Kakva duša!... Gdi je duša u čoecka! Da čoek ima dušu - ne bi krao, varo, lagao, otimo. Pa zar bi i umro! Ovako, što dođe pod zemlju - to je sve, sav čoek. A to se ismrđi, izgnojije, istrune, nestane i ništa ne ostane. Sad kad je i opet čuo to pitanje u sebi, to: »Šta ti radiš s tuđom ženom?« - počutio je lak drhtaj, prenuo se i potišten se osjetio. Osam se mjeseci voli s Ružom, varaju joj muža, Radeta, skrivaju se kojekuda. A zašto? Šta je to da su taki? - Šta? - Krv.*²⁸

²⁵ ibid., str. 55.

²⁶ ibid., str. 33.

²⁷ ibid., str. 10-11.

²⁸ ibid., str. 31.

*Onda se zaveze i dalje Đuka da pita da li itko misli na njega i odmah si odgovara da nije moguće da tko misli. I to što stiče on žuljevima i znojem, bog zna tko će zgrnuti - pada njemu na um.*²⁹

6.4. Đukin odnos prema društvenoj okolini i krajoliku

Kako Čorkalo kaže, „sva su čula aktivirana u troglasju motiva zimskog krajolika i krajolika duše Kozarčeva junaka, njegova opustošena života, rezignacije i otupjelosti.“ (Čorkalo, 1993: 131) „Akustička i dinamička linija stupnjevito pada u intenzitetu slijedeći disharmoničnu skalu zimskih slika i zvukova, od najakustičnijih i najdinamičnijih (vjetar lama, uzdiše, cvili), preko nešto stišanijih (para i kida i topi ga) do salasne sleđenosti, praznine, ogoljenosti prirode, općeg mrtvila.“ (Čorkalo, 1993: 131) Može se se istaknuti kako opis krajolika utječe na krizna stanja glavnoga junaka Đuke Begovića.

*Bude, snijeg se spušta, i tek što se prostro izatkan na ravnicu, bajere, sokakove, već ga nanos juga nemilosrdno para i kida i topi ga, staplja u blatne mlake i mutne vode, a on, Đuka, šćućuren gdjegod u sobi ili do ognjišta ili u štali, razmišlja: u što li on to pati, za što li se muči i ljude zašto bježi...*³⁰

Prema shvaćanju autorice Čorkalo, „krajolik večernjeg sutona u prividnom stišavanju odiše najprije zanosom ljubavi, a potom nemirod nagona i strašću.“ (Čorkalo, 1993: 132) „Personificirana priroda buja i diše harmonijama sinestezija, pulzira vibrantnim ritmom prigušene senzualnosti, pa krajolik više nije samo viđeni prostor, on govori, kreće se, pjeva ljepoti i ljubavi.“ (Čorkalo, 1993: 132)

*I mrak već ide, vere se kroz sve grane i grančice, optiče svaki listić, svaku travku, cijelu ledinu, njih, livadu i dalje... I potok zakrije. Na nebu samo pokoja zvijezda pa nečujno roni kroz vodu, u tihu se svjetlucāju vozika uspavanom površinom.*³¹

*S odronka se tek otkine komadićak žiličave zemlje i čapne u vodu, digne kolobare, rastepe vozikajuće zvijezde.*³²

²⁹ ibid., str. 16.

³⁰ ibid., str. 15-16.

³¹ ibid., str. 31.

³² ibid., str. 31.

Prema Nemecu, „impresionistički opisi pejzaža i personificirane prirode, oblikovane karakterističnim parataktičkim stilom, u koje su vješto utkani osjećaji, misli, stanje duha, treba promatrati s posebnom pozornošću.“ (Nemec, 1998: 54) U romanu je jasno prikazano kako je Đuka naj sretniji dok kroz šumu leti sa svojim konjima, to mu pruža neograničenu slobodu, zadovoljstvo, neopisiv užitak.

Zatim je ispregao konje, pustio ih da pasu, a sâm legao pod jednu šljivu na onako vlažnu, vonjajuću zemlju, pa začeo disati brzo i glasno. Okrenuo se licem nebu i što je duže tako ležao i motrio to istom ozoreno nebo sa bijelim strikama istkanim kroz plavilo zraka - bilo mu je sve ugodnije, toplije i lakše. Kad se pak uskoro razletjele prve zrake velikog crvenog sunca i s njima se začele dizati orumenjele isparine s njiva i livada - usjeo mu na lica, na oči i na usne smijeh, a i umalo da se nije rasplakao. Ganuće nekakovo bujalo u njemu...³³

Nije mogao jesti. Pospremi torbu, ovjesi je prekoramice i zagleda se nekako tupo niz onu dugu prosiku šume, Hajke, što se pružala pred njim tiha i mirna, ispunjena pokojem i sjena ma, sa sjajnim plavilom u pozadini, sa blistavim šarama na rubovima³⁴

Đuka nije baš bio društven, pa je najviše volio vrijeme provoditi sam i izbjegavati ljude. Njemu se ne sviđa monotoni život koji vode njegovi seljani Slavonci, a u svakome od njih vidio je prikriivenog neprijatelja.

Bježati ljude - bila je namisao Đuke Begovića. Držao se nje kakovih pet-šest dana. K njemu nije dolazio nitko. On nije išao nikuda, izim ponekad u dućan iz nužde i potrebe. Izgledalo je kao da su se zaratili on i selo.³⁵

Zato i je kivan na sve oko sebe. U svakom čeljadetu - misli - skriva se neprijatelj, zloba, podmuklost i nenavist. Naročito čič-Marka i baba-Mara. Onaj sa svojim onim kao bajage dobrodušnim pokimanjem glave i sklapanjem očiju, a ova sa ono pomodrelih usana, nategnutih na smijeh u toliko da se krezube čeljusti vide! Oni pogotovo mora da njemu ne misle dobro.³⁶

Đukin je naum bio vratiti se zemlji i radom izliječiti dušu i postati koristan, te potražiti utjehu u čitanju *Svetog pisma* i moliti za oprostaj, no njegova je narav uvijek bivala jača od svih nauma pa se vraća strasti i krvi. (Pšihistal, 2009: 80)

³³ ibid., str. 2.

³⁴ ibid., str. 11.

³⁵ ibid., str. 13.

³⁶ ibid., str. 51.

Đuki Begoviću bilo smiješno, neugodno i mrsko čim je stupio u crkvu. Čisto je hotio odmah natrag. Ali da, šta će sav taj svijet na to!... Težak mu bio onaj mir zrakama istkane polutame i u oči ga bole one tri-četiri drhtave svijeće. Sjedne u zadnju klupu... Prekrsti se. I ostane tako. Molio nije. Samo je gledao. Buljio je...³⁷

Zaista je neizostavan taj element nemoralnost i, moglo bi se reći, gađenja prema svim poželjnim vrijednostima čovjeka a i društva općenito.

³⁷ *ibid.*, str. 38.

7. ZAKLJUČAK

Slavonija će zaista ostati zapamćena po stvaralaštu Ivana Kozarca i njegovim opisima krajolika kojim je bivao nadahnut, inspiriran i opčinjen. Brojne je kritike na svoj račun doživljavao zbog nepismenosti, no neki autori baš u tome vide čar njegovog pera. „*Đuka Begović* zasigurno je ponajbolji roman hrvatske moderne koji oko glavnog lika zgušnjava sveukupnu zalihu individualnog smisla posve diskreditirajući mogućnost isključivoga egzistiranja i pronalažanja smisla u socijalnom prostoru.“ (Sablić Tomić, 2005: 317) U romanu su jasno vidljiva obilježja modernizma i realizma, no naturalistički i impresionistički elementi su, također, neizostavni. Đuka Begović kao pravi Slavonac, Šokac, bećar vrele krvi nije bio sretan i zadovoljan u svojoj monotonj okolini, osjećao se zatočenim kao one četiri godine koje je proveo u kaznionici. Mašta ga je vodila kroz šume i proplanke, beskrajne livade i hladne potoke. Ono što je u Đuki bilo naslijeđeno jednostavno nije mogao iskorijeniti, u njemu je tekla vrela krv kao kod oca Šime. Ma koliko je htio postati pravi čovjek, krenuti na pravi put, tražiti oprost, njegova bi krv provrila i opet bi se vratio na onog starog Đuku koji slavi hedonizam, nemoral, raskalašenost, pjesmu, piće, žene, pa čak i one zauzete. Po svom bećarskom životu, Đuka može biti primjer pravog iskonskog slavonskog Šokca, no Slavonci su poznati po svojoj radišnosti i marljivosti u poljoprivredi pa se u nekim elementima ne bi mogao potpuno povezati s njima jer, kao ni otac Šima, nije volio raditi. Đuku vodi nagon, strast i gnjila krv. Dakle, valja zaključiti kako je *Đuka Begović* Kozarčev roman u koji je pretočen sav nemir, nezadovoljstvo, nostalgija i žalost samog autora. Misao vodilja koja prati čitatelja jest da svoju sudbinu ne možemo promijeniti, koliko god htjeli izbjeći okolinu i nasljeđe, to je jednostavno nemoguće. Ono što je utkano u nas, ne može nikakvim silama biti „rasporeno“. Đuka je moderni junak koji u svojoj okolini nije shvaćen, a nekima je možda i sada teško shvatiti njegov život i životne odluke.

8. LITERATURA I OSTALI IZVORI

1. Bogner-Šaban, Antonija, Književne, dramaturške i izvedbene preobrazbe Đuke Begovića Ivana Kozarca, zbornik Dani Ivana i Josipa Kozarca, sv.1, str. 54-75.
2. Čorkalo, Katica, Čovjek u krajoliku, u knjizi Slavonica, Vinkovci, 1993, sstr. 125-133.
3. Čorkalo, Katica, Pjesme, u knjizi Slavonica, MH – Ogranak Vinkovci, Vinkovci, 1993, str. 135-143.
4. Dujmić-Detoni, Dunja ; Fališevac, Dunja ; Lederer, Ana ; Benčić- Rimay, Tea, Leksikon hrvatske književnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2008.
5. Fališevac, Dunja ; Nemeč, Krešimir ; Novaković, Darko, Leksikon hrvatskih pisaca, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
6. Matanović, Julijana, Iz nužde, iz srca, iz života (Đuka Begović Ive Kozarca), u knjizi Prvo lice jednine, MH – Ogranak Osijek, Osijek, 1997, str. 207-202.
7. Nemeč, Krešimir, Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945., Znanje, Zagreb, 1998.
8. Peleš, Gajo, Tumačenje romana, ArTresor naklada, Zagreb, 1999.
9. Sablić Tomić, Helena, Autobiografije Josipa i Ivana Kozarca u kontekstu hrvatske autobiografije, zbornik Dani Ivana i Josipa Kozarca, sv. 1, Vinkovci, 1996, str. 83-89.
10. Pšihistal, Ružica, Krugovi zla u Đuki Begoviću, u: Republika. 65/12, str. 75-85, 2009.
11. Sablić Tomić, Helena, Slavonska krv uz među devetnaestoga i dvadesetog stoljeća, U: J. i I. Kozarac: Slavonska krv, Znanje, Zagreb, 2005, str. 309-317.
12. Visković, Velimira, Sva lica Đuke Begovića, u: Kolo 6/1, str. 45-59., 1996.

Internetski izvori:

http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kozaraci_djukabegovic.pdf (zadnji put posjećeno 12.7.2021)